

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3694>

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

CEM ŞAİRLERİNDEN KARAMANLI AYNÎ'NİN DÎVÂN'I İLE CEM SULTAN DÎVÂN'I'NİN ŞEKİL VE ANLAM BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI*

COMPARISON OF THE "KARAMANLI AYNÎ DİVANI" AND "CEM SULTAN DİVANI" IN TERMS OF FIGURE AND MEANING

Gülşen Zeynep ÇAKIR**

Öz

Türk edebiyatında Cem Sultan, sürgündeki hayatının yanı sıra şiire ve şaire verdiği önemle de bilinmektedir. Konya'da valilik görevini yerine getirdiği altı yıllık süre boyunca ilim ve şiirle uğraşmıştır. Aynı zamanda kendisi de bir şair olan Sultan, etrafındaki şairlerle şiir sohbetleri düzenlemiştir. Bu birliktelik, zamanla dost meclisi haline gelmiştir. Bu durum da edebiyatımıza yeni bir kavram kazandırmıştır. Sa'dî, Kandî, Sehâyi, Haydar Çelebi, La'li, Şâhidî, Tûrâbî ve Karamanlı Aynî'den oluşan bu topluluğa hamilerinin isminden hareket edilerek "Cem Şairleri" denmiştir. Fatih Sultan Mehmet vefat ettikten sonra kardeşi olan 2. Bayezid'in entrikaları sebebiyle Cem Sultan'ın hayatı altüst olmuştur. Bu dönemde onunla şair arkadaşları maddi çıkar gözetmeksizin kader birliği etmişlerdir. Onun kader birliği ettiği arkadaşlarından biri de Karamanlı Aynî'dir. Bu çalışmada başlangıçta *Karamanlı Aynî Divanı*'nda Cem Sultan'ın nasıl işlendiğinin beyitler eşliğinde örnekleri verilmiştir. Ardından her iki divanın da sayısal verilerle karşılaştırması yapılmış, son olarak ortak kavramların, her iki şairin şiirlerine nasıl konu edildiği gösterilerek *Cem Sultan Divanı* ile muhteva karşılaştırması yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cem Şairleri, Karamanlı Aynî, Cem Sultan, Divan, Karşılaştırma.

Abstract

Beside his life in exile, Cem Sultan is also known for the importance he gave to poet and poetry in Turkish literature. He dealt with science and poetry during his six years assignment as governor in Konya. The Sultan, who was also a poet himself, organized poetry conversations with other poets. This union became a friendly assembly over time and contributed a new concept to literature. This group consisting of Sa'dî, Kandî, Sehâyi, Haydar Çelebi, La'li, Şâhidî, Tûrâbî and Karamanlı Aynî were called as "Cem Poets", referring the name of their mentor. After Fatih Sultan Mehmet the conqueror passed away, Cem Sultan's life was upside down because of his brother II. Bayezid's intrigues. His poet friends stood by him ignoring their personal interests during this time. One of his friends whom stood by him was Karamanlı Aynî.

In the beginning of this study, the examples of how Cem Sultan was handled in Karamanlı Aynî's Divan accompanied by his couplets. Afterwards, the comparison of both divans with numeric data was made and finally, it is attempted to perform a content comparison with "Cem Sultan Divanı" indicating how common concepts are mentioned in both poets' poems.

Keywords: Cem Poets, Karamanlı Aynî, Cem Sultan, Divan, Comparison.

GİRİŞ

XV. yüzyıl padişahlarının ve onların şehzadelerinin pek çoğunun aynı zamanda şairlik de yaptığını bilmekteyiz. Bunlardan biri de trajik hayatı ile tanıdığımız Cem Sultan'dır. Hacimli bir divana sahip bu

* Bu makale Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yürütülen "Karamanlı Aynî Divanı (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD Doktora Öğrencisi.

devlet adamının Divanındaki mana iklimine bakıldığında; pek çok dizesinde hayal kırıklığı, kederler ve pişmanlıklar içerisinde boğulmuş çığlıklarını duymak mümkündür. Bir cihan devletinin padişahlığının kapısından dönüşü, genç şehzadenin hayata bakışı ve hayat karşısındaki tutumu için dönüm noktası sayılır. Gah iç dünyasında kopan fırtınaları dile getirmiş, gah geçmişte yaşadıklarından kendisine ders çıkaran insan edasıyla seslenmiş, gah tüm olup bitenler karşısında mütevekkil bir mümin tavrıyla Allah'a sığınmıştır (Kuzubaş, 2006, 59-61).

Avrupa yılları Şehzade Cem'in hayat karşısındaki tutumunu menfi yönde etkilemiştir. Özelliklere bu yıllara ait izler taşıyan şiirlerde oldukça barizdir:

"Pâd-şahlık bundan özge olmaz ey Şehzâde Cem
Hâtrun hoş eyle câm iç meclis-i cânândur

Âdeme bir zevk kalur dünyâda bir yahşı ad
Saltanat bâkî dirlerse bu yalandur"

(Cem Sultan Divanı K.9/13-34)

Bu dizeler aynı zamanda Beyazıd ile olan mücadelede mağlup olduğunun kabullenişidir. Onun payına kalan vatandan ve sevdiklerinden ayrı kalmanın hasretine, bir de düşmanın elinde adeta oyunca olmanın verdiği hüznün de eklenir. Bundan sonra dilinden sadece hüznün beyitleri dökülecektir (Kuzubaş, 2006, 63).

Cem Sultan, himayesinde sekiz şairi bulundurmuş, onlarla edebiyat meclisleri düzenlemiştir. O şairlerden birçoğunun bilgisine ulaşılabilirken, çalışmamızın konusunu oluşturan Karamanlı Aynî için kaynaklarda bilgiye rastlanamamaktadır. Kendi divanında üstüne basa basa söylediği şey; onun "*Cem şairi*" olmasıdır. Şiirlerinde onun yakın dostu ve savunucusu olduğunun altını ısrarla çizmiştir. Onun divanındaki anlam dünyasının *Cem Sultan Divanı*'ndaki anlamlar ile karşılaştırılmasını bu yüzden faydalı gördük.

Aynî, Cem Sultan'ın Kastamonu sancak beyliği (1469-1473) yıllarında yanında bulunmuştur ve oradan Karaman'a beraber geçmişlerdir. Hamisi olarak gördüğü Cem Sultan'ın elemi, kederini şiirleriyle adım adım takip etmiştir. O, Cem Sultan'ı Fatih'in oğlu olarak değil, Karaman valisi olarak tanımaktadır. Divanında Cem Sultan'ın babasının adını sadece 33 numaralı Farsça kasidesinde, Fatih Sultan Mehmed'in ölümüne tarih düşürmek için kullanmıştır (Mermer, 1997, 20).

Aynî, Cem Sultan'ı, divanında Arapça, Farsça kasideleri ve birçok muamması ile anlatmıştır. Örneğin 20 numaralı kaside Sultan Cem'in sünnet düğününü konu etmiştir:

"Tan mı iy hurşîd-i evc-i saltanat Sultan Cem
Efser-i Keyvâna ta'n eylerse pâ-yı rif'atün

Âftâb-ı burç-ı devlet bende-perver Şâh Cem
Sâye salsa başuma n'ola geysa hil'atün"

(K.20/4-20)

21 numaralı kaside, Sultan Cem'in oğlu Oğuz Han'ın doğum tarihini bildiren mülemma bir manzumedir (Mermer, 1997, 20):

"Cülûs itdi mübârek tâlî'yle
Vilâdet tahtına sultân Oguz Hân

Dahı bir târîhi nûr-ı Güher-tâc (885)
Mürebbîdür ana eyyâm-ı Nisân"

(K.21/49-50)

24 numaralı kasidesinde Sultan Cem'in Osmanlı Devletinin daimi sultanı olması talebini dile getirmiştir:

"Şehî mâh-ı felek-ârâ cihânın cânı Sulţan Cem
İlâhî devleti mihrî şerefte ber-karâr olsun"

(K.24/8)

43 numaraya kayıtlı terhib-i bend biçimindeki kasidede (Mermer, 1997, 19) Cem Sultan'ın tahta çıkma konusunda hakkının yendiğini anlatmıştır:

“Bir işi işledün bu cihânun Cem'ine sen
'Âlemde görmedi bunu kimse revâ felek

Sultan Cem'e revâ mıdı câm-ı cihân iken
Gurbet deminde hem-dem ola âh u vâ felek” (K.43/Bend I)

“Hakkını bâtil eylesün Şeh Cem'ün hâkı
Ver pâdişehliği ana sen pâdişâh hâkı” (K.43/ Bend VII)

443 numaralı “Atalya” redifli gazel, Cem Sultan'ın Antalya'dan deniz yolu ile Avrupa'ya sürgün edilmesini dile getirmiştir:

“Gözün tûfân koparsa tan mı AYNÎ
Cemi fülke kodı bahr-i Atalya” (G.443/7)

Tam anlamıyla Cem Sultan taraftarı olan Aynî, O'nun hükümdar olamamasını çevresindeki yetersiz insanlara bağlamıştır. O kişilere hitaben de 433 numaralı gazelinde şöyle söylemiştir:

“Meclisün lâyıık degül iy şâh dúnân olmağa
Kancı vü Bostancı vü torlak u hayrân olmağa

Çavuşoglı kim kapucun olmağa lâyıık degül
Meşveret eylersin anun ile sultân olmağa

'ÂYNÎ bir şâhun ki hâsı ola hayrân yâhu har
Yaraşur beglikde ancak şâh-ı dúnân olmağa” (G.433/1-4-7)

Karamanlı Aynî, Divanının tamamında istikrarla Cem Sultan'a bağlılığını belirtmiş, konjonktür gereği taraf değiştirmemiştir. Yazdığı son şiirin tarihine bakınca da Cem Sultan'ın ölümünü görmeden kendisinin vefat ettiğini tahmin etmekteyiz.

Latîfî, Cem Sultan'ı “Osmanlı sultanlarının en beliği” olarak tanımlamıştır. Başka bir tanımlama da; “Osmanlı tarihinin en trajik hikâyelerinden birisinin başkahramanı” şeklindedir (İsen, 1999, 74). Acı, keder, dert, sıkıntı, gurbet, hasret vb. duygular onun için su olur, ekme olur; yediği içtiği azığı olur. Bu azık onu öyle bir noktaya getirecektir ki, artık ecel, onun için keyif verici bir ziyafet sofrası sayılacaktır (Kuzubaş, 2006, 59). Cem Sultan birçok yönden babasına benzemektedir. Ahmet Atilla Şentürk'ün iddiasına göre bu benzerliğin, babasının dikkatini çekme amacı taşıma ihtimali vardır. Babası gibi o da cüretkâr ve şahsiyetini gizlemeyen bir anlatım tarzını tercih eder. Özellikle divanındaki kasidelerinde çeşitli yoğun duygularını doğrudan aksettirir (Şentürk, 2007, 208):

“Bir kılna virseler virmezdüm Oguz Hân'umun
Genc-i Kârûn-ıla bin bin mülket-i Osmân felek

Sînemi çâk eyle cânım hâk ü gönlüm derd-nâk
Çünkü Oguz Hân'um oldı hâk-ile yek-sân felek

Ah ü vâ-veylâ dirîg ü hasret ü sad derd âh
Kim Oğuz Hânım dahi görmege yok imkân felek” (Cem Sultan Divanı K.8/11-13)

Fatih Sultan Mehmet gibi ilme ve sanata büyük önem veren bir babaya sahip olduğu için çok küçük yaşlarda Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Kendisinden önce yaşamış tüm İranlı şairleri onlara nazireler yazacak kadar iyi tanımış ve Farsçada orta dereceli bir şair olduğunu göstermiştir (Ersoylu, 2013, XI). Divanındaki şiirlerden üzüntü ve ayrılık günlerinde kaleme almış oldukları oldukça lirik ve orijinaldir:

“Nâlem var-iken nâliş-i dülâb ne hâcet
Dülâba gözüm yaşı yiter âb ne hâcet

“Bir gice kıpın hâr ü hasinde yatan için
Bâlîn-i vaşak bister-i sincâb ne hâcet”

(Cem Sultan Divanı G.19/1-2)

Karamanlı Aynî ve Cem Sultan Divanlarının Şekil Açısından Karşılaştırılması Aynî Divanı:

Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Kitaplığı'nda 2425 numarada Aynî-i Kadîm Divanı adıyla kayıtlı bulunan tek nüshadan oluşur. İçinde 512 gazel, 58 kaside ve 136 muamma bulunmaktadır. Gazelerde beyit sayılarına oransal olarak baktığımızda:

- 7 beyitten oluşan gazeller: %94,33 (483 adet)
- 8 beyitten oluşan gazeller :%3,32 (17 adet)
- 9 beyitten oluşan gazeller :%2,14 (11 adet)
- 10 beyitten oluşan gazel sayısı ise 1'dir.

Cem Sultan Divanı:

3 nüshadan müteşekkildir. Bizim referans aldığımız eser, İ.Halil Ersoylu'nun tenkitli basım olarak yayımladığı *Türkçe Divan*'ıdır. İçinde 348 gazel, 11 kaside, 1 rubai, 41 muamma, 19 müfred bulunmaktadır. Gazelerdeki beyit sayısı oranları:

- 5 beyitten oluşan gazeller: %40.80 (142 adet)
- 7 beyitten oluşan gazeller: %37,64 (131 adet)
- 8 beyitten oluşan gazeller: %7,18 (25 adet)
- 9 beyitten oluşan gazeller :%6,03 (21 adet)
- 10 beyitten oluşan gazeller: 2 adet
- 11beyitten oluşan gazel: 1 adet
- 12 beyitten oluşan gazeller: 2 adet
- 13 beyitten oluşan gazel: 1 adet
- 14 beyitten oluşan gazel: 1 adet
- 16 beyitten oluşan gazeller: 2 adet
- 20 beyitten oluşan gazel: 1 adet
- 21 beyitten oluşan gazel: 1 adet

Sayısal verilerden tespit ettiğimiz kadarıyla *Aynî Divanı*'nda gazeller büyük oranda 7 beyitten oluşurken; *Cem Sultan Divanı*'nda gazellerin beyit sayısı değişkendir. Divan mukayesesi bakımında bu bir farklılıktır. Bir diğer farklılık; gazelerde Aynî, vezin olarak Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün kalıbını kullanırken; Cem Sultan en fazla Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün kalıbını tercih etmiştir.

Karamanlı Aynî ve Cem Sultan Divanı'nın Anlam Bakımından Karşılaştırılması

İki şairin de divanlarını kaleme aldığı dönem, klâsik şiirin biçimlendiği dönemdir. Bu dönemde klâsik üslup hakimdir. Bu üslupta şairler, şiirlerini aşık-sevgili-rakip üçlüsünden oluşan aşk üçgeni temeline kurarlar. Bir şairi diğerlerinden üstün yapan faktör ise söz konusu birikimini ve zenginliğini ne kadar ustalıkla kullanmış olmasıdır. Bu anlamda belli başlı konular üzerinden Karamanlı Aynî ve Cem Sultan'ı karşılaştırmak, şiirlerinin niteliğiyle ilgili yapılacak değerlendirmeleri daha somut verilere dayandıracaktır.

Öncelikle Divanlarda yer alan orijinal söyleyişleri inceleyerek başlayalım. Aynî Divanı'nda harfler tasvir amacının dışında kullanılmıştır. Avamil ilmi, Arapçada kelimelerin i'rabına tesir eden amilleri özetler (Durmuş, 1991, 106). Karamanlı Aynî'de bu ilme örnek olarak:

*“Mîm ü Fāyem bilmedi her Hî vü Rı
Hemze vü Lāmıyla Mîme mefharem”*

(K.17/26)

Bir diğer örnek, Aynî Divanında 44 numaraya kayıtlı *“el-kasîde fi-nazmi'l-'avâmil min kelâm-ı sultânî'ş-şu'arâ...”* başlıklı, Arapça *“Nahv”* ilmini öğretmek amacıyla yazılmış manzumedir:

*“Yüz 'avâmil nahv içinde geldi iy pākîze-dîn
Kim ki bildi lâ-cerem i'râbı pāk itdi edâ”*

(K.44/4)

*“Nahvi bunların dahi çün Kâde Zeydün ya'lemu
Fi'li kurb olmakda bunlar oldılar çün akraba”*

(K.44/33)

Aynî, *“Cıfr”* konusunun önde gelenlerdendir. Divanındaki bir diğer orijinalliği de bu ilim hakkında kaleme aldığı, 58 numaraya kayıtlı *“KASİDE-İ CİFR-İ TUDANZ”* başlıklı manzumesidir. Musammat kaside olan bu şiirde beyit başlıklarının ilk harfinden sona kadar ve sondan başa kadar *“ebced”* ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bu kasidede mevcut lugatlarda var olmayan söz ve terimler kullanılmış olması da başka bir özgün tarafıdır. (Mermer, 1997, 287):

*“Açdı ağız Nun u Tâ gel bana gel gel bana
Söyledi ol Kâf u Yâ gel bana gel gel bana*

*“Harf-i gürinin biri ölüyi eyler diri
Diriler eyler girî gel bana gel gel bana”*

(K.58/1-8)

Karamanlı Aynî Divanında halk şiirini andıran deyişlere rastlamaktayız. Klasik Türk Edebiyatı divanlarının geneline göze alırsak aşağıdaki söylemlerin kullanması, Aynî Divanında orijinal üsluba örnek diyebiliriz:

*“Gel görelüm cemâlünü sevdüceğim cigi cigi
Gizlemegil hilâlünü sevdüceğim cigi cigi”*

(G.485/1)

Özgün söyleyiş bakımından mukayese ederken Cem Sultan Divanına geldiğimizde; Divanında göze çarpan iki gazelde özgün üslup vardır. Birincisi 115. Gazelde, Sultan 20 beyit boyunca güzellik bahçesinde gezinen iki taze goncanın her bir özelliğini *“Birinin, Birinin”* ifadelerini kullanarak tek tek anlatmıştır:

*“Vâlih ü ser-mest ü hayrân nâ-geh eylerken güzër
Gördüm iki gönçe-i ter bâg-ı hüsn içre gezer*

Birinün müşgîn saçından bû umar müşg-i Hotan
Birinün lâle lebi yâdına içër hûn ciğer

Birinün la'line teşne çeşme-i Âb-ı Hayât
Birinün zülf-i siyâhı Âb-ı Hayvân'a makar”

(G.115/ 1-20)

Diğer orijinal söyleyiş de 155. Gazelinde göze çarpılmaktadır. Klasik şiirde redif olarak çok da tercih edilmeyen, daha çok halk söyleyişlerinde karşılaştığımız *“yapışmak”* eylemi bu gazelde kullanılmıştır:

*“Çâre ger ister isen sünbül-i dil-dâra yapış
Buldun uş çâreni var iy dil-i âvâre yapış*

*Kufl-ı gam fethine miftâh-ı fütüh ister isen
İy gönül kufl-i der-i hâane-i hammâra yapış”*

(G.155/1-8)

Eserlerdeki anlam dünyasına bakınca her iki şairin de aynı dönem şairi olan Ahmed Paşa'dan etkilendiklerini söyleyebiliriz. Ahmet Paşa ile Cem Sultan ve Aynî divanlarını karşılaştırdığımızda bazı gazellerin aynı redifle yazılmış, nazire niteliğinde benzerliği olduğunu gördük:

Aynî:

“Tâ ki dutdı mihrünü bu hatt-ı Keyvānı **dürüst**
Âhum oldı hâle dutdı mâh-ı tabānı **dürüst**” (G.69/1)

Ahmed Paşa:

“‘Âşıkun gönli sınıkdur ‘ahd u peymānı **dürüst**
Zâhidün olmaz saçun küfrinsüz imanı **dürüst**” (G.21/1)

Cem Sultan:

“Çün eline aldı micmer **kâkül-i müşgîn-i dōst**
‘Âlemi kıldı mu‘aṭṭar **kâkül-i müşgîn-i dōst**” (G.20/1)

Ahmed Paşa:

“Gül yüzüne saçdı anber **kâkül-i müşgîn-i dōst**
Etti cân bezmin mu‘attar **kâkül-i müşgîn-i dōst**” (K.18/1)

Şairlerin arasındaki dostluk ilişkisi beyitlere de yansımış ve benzerlikler ortaya çıkmıştır. Kaynaklardaki veri eksikliği nedeniyle kimin kime nazire yazdığını bilmemekle beraber Karamanlı Aynî'nin de Cem Sultan'ın da divanlarında aynı mısrayı kullanmış olduklarını görmekteyiz.

Aynî:

“Dil saçundan oldı sevdâyî mizâc
Yoğ durur ağzun bigi **ana ilâc**” (G.86/1)

Cem Sultan:

“Dil saçundan oldı sevdâyî mizâc
Şerbet-i la‘lün durur **ana ilâc**” (G.26/1)

Benzer olan diğer beyitler ise:

Aynî:

“Müşgîn rakamla çekdi çün ol gül-‘izâr **hatt**
Yazmaz kimesne ancılayın âbdâr **hatt**” (G.245/1)

Cem Sultan:

“La‘lün kenârına yazalı hatt-gubâr **hatt**
Yâküt nüshasında kodı yâd-gâr **hatt**” (G.160/1)

Aynî:

“Gözüm aldandı alnındağı **aga**
Gönül dutıldı zülfindeki **aga**” (G.446/1)

Cem Sultan:

“Görüp zülfeynüni dil düşdi **aga**
Şehâ rahm eyle tolaşdı **duzaga**” (G.265/1)

Aynî:

“‘Aceb serverdür ol server geyer zerrân **külâh eğri**”

Ne hoş ‘abherdür ol ‘abher ider nâz u **nigâh eğri**” (G.456/1)

Cem Sultan:

“Bugün bir sîm-ber gördüm geyer bir zer **külâh egri**
Kılur şürîde ‘uşşâka göz uciyla **nigâh egri**” (G.324/1)

Aynî ve Cem Sultan’ın her ikisi de şiirlerinde, buldukları şehirlerden biri olan Konya’ya yer vermiştir. Yedi yıl valilik yaptığı şehir olan Konya, Cem Sultan divanında bir gazel ve bir kasidede geçmektedir. Karamanlı Aynî divanında da Cem Sultan ile ortak olarak; bir gazel ve bir kasidede kullanılmıştır. Ek olarak divanında “Konya” redifli bir de gazeli bulunmaktadır.

Aynî:

“Mey ü maḥbûbı avla evi terk it
Maḳâm eyle demîdür **Konya** bâğın” (G.366/6)

Cem Sultan:

“Şîşe-i gönlin Cem’ün iy cân sîma
Kim bu şehir-i **Konya**’dur sanma Haleb” (G.9/7)

Aynî:

“**Konya**’nuñ tahtında Keykâvüs u hem Keyhüşrevem
Keyḳubâdem şimdi Kılıç Arslanım ya kimem” (K.55/8)

Cem Sultan:

“Bir yire gelmişem ki bedeldür cahîmden
Bana makâm olmuş iken **Konya**’da Meram” (K.10/41)

Aynî:

“Kamu dillerdedür ta’zîm-i **Konya**
Hezârân âferîn iklim-i **Konya**”

“Nücûm u neyyireyn-i ruhânisi
Saña teşhîr ider tencîm-i **Konya**” (G.444/1-8)

Aynî, divanındaki birçok lirik şiirini Cem Sultan için yazmıştır. Şiirlerini irdelediğimiz zaman bunu görmekteyiz. Divan içerisinde Cem’in adının geçtiği kaside ve şiir sayısı toplamda 63’tür. Cem’e ithafen yazdığı murabbaya: “*Kaşîde vü Dü Ğazel Der-Teşrîf-nümûden Sultan Cem*” (Mermer, 1997, 146) adını vermiştir. Kasidenin içeriği kendisinin ve Karaman halkının Sultan’a duyduğu sevgidir. Gazeller kısmında Cem’in Karaman ili için en uygun hakan olduğunu ifade ettiği ayrı bir şiiri bulunmaktadır (Mermer, 1997, 514):

“Karamân iline Kayser bigi hân olmaḳ için
Cem ü Cemşîd ü ciğër-kûşe-i hâkân dahı yig” (G.283/2)

Aşağıdaki ilk beyitte; Sultan Cem’e kavuşan şair, sevincini sevgilisine kavuşmuş gibi şükrederek belli etmiş. İkincide de “*Şeh Cem*” redifli gazelinde O’na methiyeler düzmüştür:

“Bi-hamdi’llâhi ve’l-minne yine sultânımı gördüm
Serîr-i dil şehensâhı Cem ü hâkânımı gördüm” (G.354/1)

“Meh-i bedrûn kemâli rûy-ı Şeh Cem
Şeb-i kadrûn visâli müy-ı Şeh Cem” (G.359/1)

Dinî-tasavvufi kavramlar Klasik Türk şiirinin vazgeçilmez malzemesidir. Örneğin Peygamberimizin yeryüzünü nurlandırması, Aynî'de "bedre'd-düçâ" ifadesi ile geçerken, Cem Sultan daha sade bir dil kullanarak, "nuri ziyâsı" kelimesini tercih etmiştir.

Aynî:

"Nûr-ı nübüvvet ile itdün münevver âhir
Âfâk u enfûsi iy bedre'd-düçâ Muhammed" (K.5/8)

Cem Sultan:

"Kalmışdı cümle küfri zalâmında dâlin
Hâdî irişdi nûrı ziyası Muhammed'ün" (K.4/4)

Dinî kavramlar, her iki divanda da çok yüzeysel geçmektedir. Daha çok şairler beyitlerde ayet ve sure isimleriyle, yer yer ayetlerden örneklerle şiirin kompozisyonunu oluşturmuştur. Aşağıda vereceğimiz iki örnekte de ayetin bir kısmının mısraya başarıyla yerleştirildiğini görmekteyiz. Beyitlerde ayet kullanımına baktığımızda da Aynî, mısrada bir ya da iki kelime ayet yazmışken, Cem Sultan mısranın tamamında kullanmayı tercih etmiştir:

Aynî:

"Diğil "rabbi" hemîşe "zidni 'ilmen" ¹
Mezîd olsun sana bu 'ilm-i İdrîs" (G.214/6)

Cem Sultan:

"Hağ ki haddinde ol nigâr yazar
"Tûlicü'l-leyle fi'n-nehâr" ² yazar" (G.108/1)

Rindane söyleyişle yazdıkları gazeller ise:

Aynî:

"Şun imdi sâkı piyâle nigâra iç içelüm
Hudâya minnet irürdi bahâra iç içelüm" (G.326/1)

Cem Sultan:

"Tîr-i gamzen dil ü cândan geçicek geldi gamun
Minnet Allâh'a ki bârî bu ana oldu bedel" (G.193/4)

Şairlerin her ikisi de divanında yüzeysel biçimde rindliği işlemiş ve aşağı yukarı aynı üslubu tercih etmişlerdir. Bunun yanı sıra şuh söyleyişli gazelleri daha fazladır. Sevgiliyi öpme arzusu bir hayal olsa dahi bunu dile getirmekten kaçınmamışlardır:

Aynî:

"Öpdüm dudağını sanemâ ne safâdur oh
'Âlemde lezzet ancak ola ne safâdur oh" (G.106/1)

Cem Sultan:

"Cem büse istediği lebünden günâh-ısa
Ma'zûr tut bu cürmin anun kim kimerdedür" (G.64/5)

¹ "Rabbim benim ilmimi arttır." Sure 20. Ayet 114.

² "Geceyi gündüzün içine ve gündüzü gecenin içine sokarsın." Sure 3. Ayet 27.

Kadim edebiyatımızda mazmun kullanımı yaygındır. Cem Sultan ve Aynî de sevgilinin tasvirinde farklı harfleri teşbihen kullanmıştır. Geleneğin yeni yeni oluşmaya başladığı 15. yüzyıl şairleri bu gelenekten yararlanmış ve sevgiliyi tasvir ederken çeşitli harfleri beyitlerine malzeme etmiştir:

Aynî:

“ Râ vü Lâ kaçunda Dâli zülfünün
Kâfiye oldı vü düşdi Fâ redif ”

(G.261/2)

Cem Sultan:

“Kaşlarun yası-y-ıçun kurbânlar olduğum bilüp
İrüşüp gamzen oğı didi kanı kurbânımız”

(G.132/3)

Beyitlerin her ikisinde de anlatılan şey sevgilinin kaşlarıdır; ama Aynî “ra ve lamelif” harflerine benzeterek yazmışken Cem Sultan, yaya benzeyen “ye” harfini tercih etmiştir.

Bir başka ortak yön ise her iki şairin de kendi isimlerini redif olarak kullanmaları olmuştur:

Aynî:

“Ne çare idesin ol yâre ‘Aynî
Garib ü bî-kes ü bî-çâre ‘Aynî

Irag oldı nazardan yâr-ı mûnis
Yiridür olasın âvâre Aynî”

(G.458/1-2)

Cem Sultan:

“Bin yıl yanarsa ‘ışk odına bir qarâra Cem
Bağr-ı gamunda gelmeye hergiz kenâra Cem

Dimiş hatuna nâfe-i Çîn’dür hatâ-y-ıla
Bu yüz qarâsıla kapuna nice vara Cem”

(G.230/1-2)

SONUÇ

Bu çalışmamızda; Divan edebiyatının şahlanmaya başladığı 15. Yüzyılda yaşamış, devlet erkanından bir şair Cem Sultan ve O’nun himayesindeki şairlerden biri olan Karamanlı Aynî’ye yer verdik. Cem Sultan’ın ömrünü sürgünde geçirerek vatanından uzak kalması, onu farklı bir olgunlaşma yoluna itmiştir. Bu farklılaşma Cem Sultan’ın üslubu üzerinde de etki yaparak gelenekten çeşitli yönlerde farklılaşmasına sebebiyet vermiştir (Çınar, 2007, 274-282). Ayrıca bu uzaklık, onda bir vatan imgesinin oluşmasına yardım ederek onu Klasik Türk şiirinde bir istisna olarak görülecek konuma yerleştirmiştir (Vatın, 1997, 25). Karamanlı Aynî de Divanındaki üslubu ve orijinal söyleyişleri ile “iyi bir şair” denilebilecek konumdadır. Yukarıda mukayesesini yaptığımız divanlarına bakınca; her iki şair de Türkçeyi başarıyla kullanmış, kelimelerini ve hayallerini dantel gibi işlemişlerdir. Yerel söyleyiş, deyimler ve atasözlerine de yer vererek halktan kopmamışlardır. Ağırılığı âşıkane gazellere vererek dertlerini söylemede klasik şiiri vasıta kılmışlardır. Hayal dünyalarında var olan birikimi kullanma becerisi ve şairlik yeteneğini cemederek nitelikli şiirler ortaya koymuşlardır.

KAYNAKÇA

- Çınar, Bekir (2007). Geleneğe Direnen Bir Şair ve Şiiri: Cem Sultan’ın Frengistan Kasidesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume2/4, s. 274-282.
- Durmuş, İsmail (1991). *Avâmil. Diyanet İslam Ansiklopedisi*. (c.4., ss. 106), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ersoylu, İ. Halil (2013). *Cem Sultan’ın Türkçe Dîvânı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İsen, Mustafa (1999). *Latîfi Tezkiresi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kuzubaş, Muhammet (2006). Cem Sultan’ın Şiirlerinde Hüzün Duygusu. *Yedi İklim*, Nisan, ss. 59-64.
- Mermer, Ahmet (1997). *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2007). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tarlan, A. Nihat (1992). *Ahmet Paşa Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Vatın, Nicolas (1997). *Vakî’at-ı Sultan Cem*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.